

УДК 342.717: 378.014+351.756 (477)

Н. І. Чабан

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Чабан Н. І. Досвід організації практичної роботи з української мови для іноземних студентів.

У статті узагальнено досвід навчання іноземних студентів української мови у Херсонському державному університеті. Обґрунтовано доцільність чотирьох категорій іноземних студентів для розподілу в групах під час практичної роботи на заняттях. Цей розподіл залежить від рівня початкового володіння як українською, так і англійською або російською мовами, які відіграють роль мовного посередника у практичній роботі іноземних студентів на заняттях. Схарактеризовано методику використання тьюторської допомоги в ході виконання практичної роботи іноземними студентами на заняттях із української мови. Розкрито методичні особливості використання групових форм організації практичної роботи іноземних студентів на заняттях із української мови.

Ключові слова: іноземні студенти, практична робота з української мови, категорії іноземних студентів для розподілу у групах, методика використання тьюторської допомоги на заняттях, групові форми організації практичної роботи на заняттях.

Чабан Н. И. Опыт организации практической работы по украинскому языку для иностранных студентов.

В статье обобщен опыт обучения иностранных студентов украинскому языку в Херсонском государственном университете. Обоснована целесообразность четырех категорий иностранных студентов для распределения в группах во время практической работы на занятиях. Это распределение зависит от уровня начального владения как украинским, так и английским или русским языками, которые играют роль языкового посредника в практической работе иностранных студентов на занятиях.

Охарактеризована методика использования тьюторской помощи в ходе выполнения практической работы иностранными студентами на занятиях по украинскому языку. Раскрыты методические особенности использования групповых форм организации практической работы иностранных студентов на занятиях по украинскому языку.

Ключевые слова: иностранные студенты, практическая работа по украинскому языку, категории иностранных студентов для распределения в группах, методика использования тьюторской помощи на занятиях, групповые формы организации практической работы на занятиях.

Chaban N. I. Experience in organizing practical work in the Ukrainian language for foreign students.

The article summarizes the experience of teaching foreign students the Ukrainian language at Kherson State University. The expediency of four categories of foreign students for distribution in groups during practical work in the class is grounded. This distribution depends on the level of the initial knowledge of both Ukrainian and English or Russian languages, which play the role of linguistic intermediary in the practical work of foreign students in the classroom. The first category includes students with a complete lack of understanding of Ukrainian, Russian or English; The second category includes students with knowledge of English only, without understanding Ukrainian or Russian; the third category includes students with knowledge of the Russian language, but without understanding Ukrainian or English; The fourth category includes students who partially understand the Ukrainian language. The effectiveness of the formation of mixed groups of four categories of foreign students is proved.

The methodology of using tutorial help for students who understand Ukrainian, Russian or English is described in the course of practical work in Ukrainian language in mixed groups. The method of organization of practical work in the classroom describes the order of the instructor in the Ukrainian or Russian language of tutor students on the content and methods of performing practical assignments in the classroom. The tutors explain to the compatriots their basic language for doing the practical work and carry out a test task near the board with an oral commentary in two languages – Ukrainian and mother tongue of foreign students. After the tutorial briefing, students begin their independent work on practical assignments in the Ukrainian language. The author of the article describes group forms of organization of practical work of foreign students in classes of Ukrainian language. At the initial stage of studying the Ukrainian language, the mixed group is divided into 2–3 teams of 5–10 people, led by captains-tutors. Captains instruct foreign students about the content and order of the tasks, and also help in the course of the work. Starting from the second year of studying the Ukrainian language, students are united in links of 3–4 people with a link-tutor. This form of organization of work is effective for performing tasks with oral dialogue. Work in pairs is more individual and expedient when performing tasks with scientific texts and preparing scientific reports. One of the students in the pair performs the role of instructor, the second is the executor of practical work.

Key words: foreign students, practical work in the Ukrainian language, categories of foreign students for distribution in groups, methods of using tutoring for classes, group forms of organization of practical work at class.

Соціально-культурні перетворення освітнього простору на засадах інформаційного суспільства активізували проблему професійної підготовки іноземних громадян у вітчизняних вишах. Ефективність цієї підготовки безпосередньо залежить від якості оволодіння українською мовою у процесі навчання іноземних студентів за обраним фахом.

Наказами Міністерства освіти і науки України від 04.04.2006 за № 260 та від 18.08.2016 за № 997 встановлено рівні й обсяги годин для опанування української мови іноземними студентами у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації [5; 6]. Під час освітньої підготовки іншокоміканти набувають знань і умінь з основ професійної мовної комунікації відповідно до вимог системи загальноосвітніх стандартів із української мови як іноземної за п'ятьма рівнями: початковим (стандарт А 1), базовим (стандарт А 2), першим та другим середніми (стандарты В 1 та В 2 відповідно), професійним (стандарт С 1) [7]. За результатами вивчення дисципліни «Українська мова (для іноземних студентів)» юнаки та дівчата повинні продемонструвати не лише систематизовані знання лексико-граматичного матеріалу, але й уміння здійснювати аналіз функційно-стилістичних особливостей усної і писемної форм мовлення, а також навички комунікативної взаємодії у професійному середовищі. Невипадково в навчальних програмах, підручниках і посібниках із означеної дисципліни питому вагу складає практична робота іноземних комунікантив під час аудиторних і самостійних занять [1; 2; 3; 4; 7; 11].

Практичній роботі з української мовної підготовки іноземних студентів приділяється чимало уваги в Херсонському державному університеті [9; 10]. Багаторічна навчальна й науково-методична діяльність викладачів загальноуніверситетської кафедри мовної освіти з вказаного напрямку дає змогу визначити мету наукової статті: узагальнення досвіду практичної роботи з української мови для іноземних студентів. Основними завданнями розкриття цієї мети є: 1) обґрунтувати категорії іноземних студентів для розподілу у групах під час практичної роботи на заняттях із української мови; 2) схарактеризувати методику використання тьюторської допомоги під час виконання практичної роботи іншокомікантами на заняттях із української мови; 3) розкрити методичні особливості використання

групових форм організації практичної роботи іноземних студентів на заняттях із української мови.

Загальноуніверситетська кафедра мовної освіти Херсонського державного університету забезпечує оволодіння української мови студентами-іноземцями на 1–4 курсах, яке завершується випусковою атестацією. За попередні роки українськомовну підготовку проходили й проходять: англomовні й франкомовні студенти африканського континенту, студенти з Азербайджану, Узбекистану, Туркменістану, Туреччини, Сирійської Арабської республіки, Вірменії, Російської Федерації, Молдови [8; 12].

У процесі навчання іноземних студентів важливого значення набуває рівень початкового володіння українською мовою (зокрема, родичі частини студентів кілька років живуть і працюють в Україні як іноземні громадяни), російською мовою (нею володіють студенти та їх родичі – вихідці з пострадянських країн) та англійською мовою (переважно для студентів-африканців). Останні дві мови відіграють роль посередника в поясненні навчального матеріалу та інструктуванні іншомовників перед практичною роботою на аудиторних заняттях і самостійному виконанні завдань у позааудиторний час.

Залежно від цього контингент студентів-іноземців, що вивчають українську мову, ми умовно поділяємо на 4 категорії. До першої категорії зараховуємо іноземних студентів, які на початку навчання не володіють англійською, російською й українською мовами. Другу категорію складають юнаки й дівчата, що на початку навчання добре розуміють англійську мову, проте не розуміють українську або російську мови. Третя категорія об'єднує іншомовників, які розуміють російську мову, але не володіють ані українською, ані англійською мовами. Четверту категорію утворюють ті іноземні студенти, що частково розуміють українську мову.

Незважаючи на те що стандарти вимагають розподілу студентів після закінчення підготовчого курсу за рівнями володіння українською мовою, досвід кількарічного викладання української мови як іноземної переконує в доцільності змішаних груп, до складу яких входять студенти, що виступають тьюторами у спілкуванні викладача з першою та другою умовними категоріями студентів [7–9; 12].

Яскравим прикладом організації практичної роботи на заняттях із української мови є порівняння навчальних результатів іноземних

студентів у змішаній та англомовній групах. У 2011–2016 рр. у змішаній групі навчалися 6 африканських студентів (серед них юнак та дівчина розуміли російську мову) та 4 азербайджанські студенти (де 1 дівчина володіла початковим рівнем української мови, ще 1 студентка розуміла російську мову). Практична робота організовувалася так, що викладач спочатку інструктувала студентів-тьюторів українською та російською мовами. Тьютори англійською або азербайджанською мовами пояснювали співвітчизникам сутність практичної роботи й біля дошки виконували пробне завдання для всіх учасників групи з усним двомовним коментарем (українською й азербайджанською або українською й англійською мовами). Таким чином, студенти в ролі тьюторів працювали над ускладненим варіантом завдань, що значно активізувало їх зацікавленість у навчанні, решта юнаків і дівчат виконували завдання відповідно до навчальних вимог з української мовної підготовки. Перевірка результатів проводилася викладачем у формі індивідуальної бесіди згідно з темпом виконання завдання кожним студентом. У змішаній групі за одне аудиторне заняття студенти встигали виконати 4–5 практичних завдань з повною перевіркою їх результатів.

В англомовній групі африканців у згаданий період навчались 12 студентів, які володіли лише англійською мовою. Темп роботи в такій групі значно уповільнювався, оскільки викладачеві доводилося здійснювати спочатку групове пояснення зрозумілими іншокомунікантам навчальними засобами, потім виконувати завдання біля дошки й надавати кожному студентові індивідуальне пояснення перед початком та під час практичної роботи над завданням. Час виконання завдань суттєво уповільнювався, упродовж однієї пари студенти-іноземці виконували зазвичай два, інколи три завдання з індивідуальною перевіркою результативності їх виконання.

Досвід використання тьюторської допомоги на заняттях з української мови підтвердив доцільність групових форм організації практичної роботи іноземних студентів. На початку вивчення української мови нами практикувався розподіл юнаків і дівчат у команди по 5–10 чоловік. Зазвичай у групі утворювалося 2–3 команди окремо з англомовних та азербайджанськомовних комунікантів. У кожній команді обирався капітан зі студентів, які розуміли російську або українську мови. Перед кожним завданням капітани

отримували від викладача інструкції щодо змісту й порядку виконання практичних вправ для своєї команди. Потім капітани робили пояснення членам своєї команди англійською або азербайджанською мовами з виконанням фрагментів вправ біля дошки. Необхідно вказати, що командам пропонувалися рівноцінні завдання з корекцією їх змісту в аспекті врахування національних та релігійних традицій іншокомнікантів.

Наприклад, в описах зовнішності людини для африканців незрозумілими виявилися фразеологічні звороти й лексика щодо рум'яної шкіри, білявого волосся, блакитного кольору очей тощо. У завданнях для азербайджанців ми намагалися уникати релігійних суперечностей між традиціями ісламу й християнства. Певні труднощі виникали на підсумковому етапі таких занять, адже фактично оцінюється робота всієї команди. Проте у спільній роботі швидко засвоюється лексичний досвід саме студентами-початківцями, для яких характерна відсутність будь-якої обізнаності в українській мові.

Ланкову форму організації практичної роботи іноземних студентів краще використовувати, починаючи з другого року вивчення української мови. Кожна ланка мусить об'єднувати трьох або чотирьох студентів, ланковими призначалися ті іноземці, які краще за інших засвоїли українську мову й спроможні інструктувати ланку щодо виконання заданих вправ. Ця форма організації пізнавальної діяльності юнаків і дівчат довела найкращу ефективність у виконанні діалогового типу комунікативних завдань. Наприклад, іншокомунікантами розігрувалися ситуації із повсякденного життя – зустріч у бібліотеці, знайомство в клубі, розповідь про студентське життя родичам, екскурсія до університетського музею тощо. Виконання таких завдань вимагало рольового виконання з ускладненими три-чотирирівневими комунікативними взаємодіями. Позитивним у ланковій формі організації комунікативної діяльності виявилось активне усне й письмове мовлення, адже студентам доводилося спочатку письмово конструювати схеми спілкування, а потім практично втілювати їх у рольовому виконанні. Важливим є диференційований підхід до пізнавальних можливостей юнаків і дівчат, більш складну роботу й ролі виконували ті студенти, які краще засвоїли попередній матеріал із української мови.

Робота над практичними завданнями в парах більш індивідуалізована, тому її практикували здебільшого в роботі над

професійними й науковими текстами та в підготовці наукових доповідей. Адже стандарт професійного рівня володіння українською мовою як іноземною вимагає навичок анотування й реферування наукових текстів, а також умінь наукової комунікації в обраній фаховій діяльності. Об'єднання студентів-іноземців у пари здійснювалося за принципом «сильний–слабкий» за кращими або гіршими результатами засвоєння навчального матеріалу з української мови. Юнаки й дівчата виконували в парі такі функції: «сильний» студент здійснював інструктування, виконував найбільш складні види практичної роботи й контролював хід і результати виконання; «слабкий» студент працював під керівництвом інструктора, йому доручалися спрощені завдання.

Наприклад, виконуючи завдання з аналізу структурних дослідницьких елементів, описаних у пропонованих викладачем статтях, обидва учасники спочатку мусили прочитати науковий текст із певної проблеми. Потім студент-інструктор пояснював студентів-виконавцю незрозумілі аспекти прочитаної інформації та інструктував щодо необхідності виділити структурні елементи описаного дослідження. Виконавець за допомогою та під контролем із боку інструктора робив запис статті як наукового джерела, характеризував предмет, мету й завдання описаного дослідження, наводив стислі висновки за результатами дослідження. Інструктаж і письмові записи здійснювалися українською мовою, у разі необхідності з боку інструктора надавалися додаткові пояснення виконавцеві рідною або посередницькою мовами (англійською, азербайджанською, російською тощо). Кожна пара студентів здійснювала аналіз від однієї до трьох наукових статей упродовж аудиторного заняття та ще трьох наукових статей під час самостійної роботи в позааудиторний час.

Після закінчення такого аналізу іншомовніканти складали стислі анотації з відображенням структурних елементів проаналізованих наукових статей. Подальша практична робота студентських пар полягала в письмовій переробці анотацій у форму наукової доповіді про результати аналізу наукових досліджень із певної фахової проблеми. Досвід виконання таких завдань підтвердив вагомість постійного інструктування й контролю під час надання допомоги інструктором виконавцю.

Представлення результатів відбувалося під час виступу

іноземних студентів на засіданнях регіонального круглого столу «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу й Сходу» (15 травня 2014 р., 16 травня 2015 р., 28 квітня 2017 р., 21 вересня 2017 р.), під час роботи регіонального науково-практичного семінару «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості» (27 вересня 2014 р., 30 вересня 2016 р.). Необхідно підкреслити, що усні доповіді можуть здійснювати як обидва студенти в парі (тема: «Роль рослинних орнаментів в архітектурній спадщині Азербайджану» студентів 4-го курсу юридичного факультету ХДУ Гаджизаде Первіза та Ісмаїлова Ількіна), так й інструктори (теми «До питання про трактування термінів «недоторканість» і «недоторканність» магістранта юридичного факультету ХДУ Маммадової Хураман, «Національні культурно-мовні стратегії Узбекистану» студента 4-го курсу факультету біології, географії та екології ХДУ Содикова Абдурахмонбека) або виконавці (теми «Шляхи формування мовної компетентності майбутнього юриста» студента 3-го курсу юридичного факультету ХДУ Мамедова Орхана, «Культурно-мовне співробітництво між Україною та Азербайджаном» студента 4-го курсу факультету природознавства, здоров'я людини і туризму ХДУ Джаббарова Турала).

Отже, на підставі викладених результатів багаторічної української мовної підготовки іноземних студентів у ХДУ можна дійти висновків:

1. Поширення професійної підготовки іноземних громадян у вітчизняних вишах актуалізує проблему навчання української мови під час набуття студентами фахової освіти. Узагальнення досвіду такого навчання дало змогу конкретизувати категорії іноземних студентів залежно від рівня початкового володіння як українською, так і російською або англійською мовами, адже дві останні відіграють роль мовного посередника у практичній роботі на заняттях.

2. Обґрунтовано доцільність чотирьох категорій іншокомунікантів: першої з повною відсутністю розуміння української, російської й англійської мов; другої зі знанням лише англійської мови без розуміння української і російської мов; третьої зі знанням російської мови без розуміння української й англійської мов; четвертої із частковим розумінням української мови.

3. Установлено доцільність формування змішаних груп із різними початковими рівнями володіння студентами-іноземцями

українською, англійською та російською мовами. У таких групах створюються сприятливі можливості для використання тьюторської допомоги під час практичної роботи іншокомунікантів. Методика організації практичної роботи на заняттях передбачала попереднє інструктування викладачем студентів-тьюторів українською або російською мовами, пояснення тьюторами співвітчизникам сутності практичної роботи рідною для них мовою (англійською, азербайджанською) і виконання інструкторами пробного завдання біля дошки з усним двомовним коментарем (українсько-англійським, українсько-азербайджанським тощо).

4. Доведено ефективність командної, ланкової та парної форм організації практичної роботи іноземних студентів на заняттях із української мови. На початку вивчення української мови позитивно зарекомендувала себе практична робота іншокомунікантів у командах з їх капітанами-тьюторами. Більший рівень диференціації забезпечувався в ланковій формі організації практичної роботи іноземних студентів починаючи з другого року вивчення української мови. Така форма організації довела найкращу ефективність у виконанні іноземними студентами діалогового типу комунікативних завдань за допомогою ланкових-тьюторів. Парна форма організації практичної роботи більш індивідуалізована й практикувалася здебільшого в роботі з професійними й науковими текстами та підготовці наукових доповідей.

Як засвідчив чималий досвід викладання української мови іноземним студентам важливого значення набуває залучення до роботи викладачів подвійної спеціальності з української й англійської мов. Проте сьогодні на кафедрі мовної освіти таких спеціалістів бракує, що вказано у плануванні кваліфікаційної перепідготовки професійно-викладацького складу на майбутнє.

Література

1. Антонів О. В. Українська мова для іноземців. Модульний курс: [навч. посібник] / О. В. Антонів, Л. М. Паучок. – К. : Фірма «Інкос», 2012. – 270 с.
2. Вовк П. С. Українська мова для іноземних студентів : [навч. посібник] / П. С. Вовк, В. В. Радченко, Т. М. Крик. – К. : Вища школа, 2007. – 215 с.
3. Єдина типова навчальна програма з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації / Уклад. : Л. І. Дзюбенко, В. В. Дубічинський, С. А. Чезганов та ін. / За ред. О. М. Тростинської, Н. І. Ушакової – К. : НТУУ «КПІ», 2009. – Ч. 3. – 52 с.

4. Лисенко Н. О. Українська мова для іноземних студентів : [навч. посібник / Н. О. Лисенко, Р. М. Кривко, Є. І. Світлична, Т. П. Цапко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 240 с.

5. Про вивчення української (російської) мови іноземними студентами й аспірантами : Наказ МОН України від 04.04.2006 р. № 260 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-vivchennja-ukrayinskoyi-rosiiskoyi-movi-inozemnimi-stude-doc119238.html>.

6. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 04 квітня 2006 року № 260 : Наказ МОН України від 18.08.2016 р. № 997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/52124/

7. Стандарт з української мови як іноземної / Укл. Ніколаєва Н. С., Бондарєва Н. О., Дем'янюк А. А., Шевченко М. В., Овдіюк В. В., Якубовська М. Ю. : Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.06.2014 № 750: Початковий рівень (A1) – 21 с.; Базовий рівень (A2) – 27 с.; Перший середній рівень (B1) – 31 с.; Другий середній рівень (B2) – 40 с.; Професійний рівень (C1) – 41 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/1410876247/>.

8. Чабан Н. І. Активізація пізнавальної діяльності іноземних студентів в українській мовній підготовці / Н. Чабан // Проблеми і перспективи мовної підготовки іноземних студентів : тези доповідей. – Х. : ХНАДУ, 2016. – С. 385–388.

9. Чабан Н. І. Практикум з української мови (для іноземних студентів) для економічних спеціальностей. Ч. 1. / Н. І. Чабан. – Херсон : Айлант, 2013. – 57 с.

10. Чабан Н. І. Українська мова (для іноземних студентів економічних спеціальностей) : [навч.-метод. посібник] / Н. І. Чабан. – Херсон : Айлант, 2014. – 95 с.

11. Чабан Н. І. Українська мова (для іноземних студентів) : Програма навчальної дисципліни освітньо-професійної підготовки бакалавра напрямів 6.030401 Правознавство (Foreign students), 6.030504 Економіка підприємства (Foreign students), 6.030501 Економічна теорія (Foreign students), 6.030601 Менеджмент (Foreign students) [Текст] / Н. І. Чабан. – Херсон : Айлант, 2013. – 14 с.

12. Чабан Н. І. Формування побутового словникового запасу іноземних студентів у процесі адаптації до україномовного середовища / Н. І. Чабан // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Вип. LXIV. – Херсон, 2013. – С. 352–355.

Стаття надійшла до редакції 27.09.2017 р.